

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 lipca 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dariusz Świecki (przewodniczący)

SSN Andrzej Stępka

SSN Małgorzata Wąsek-Wiaderek (sprawozdawca)

Protokolant Katarzyna Wępa

w sprawie **Z. B.**,
w przedmiocie odszkodowania i zadośćuczynienia,
po rozpoznaniu w Izbie Karnej na posiedzeniu w dniu 25 lipca 2024 r.,
skargi prokuratora na wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
z dnia 5 marca 2024 r., II AKa 360/23,
uchylający wyrok Sądu Okręgowego w Gdańsku
z dnia 3 lipca 2023 r., XI Ko 1311/21-Ons,
i przekazujący sprawę do ponownego rozpoznania,
na podstawie art. 539e § 2 k.p.k.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w Gdańsku do ponownego rozpoznania w
postępowaniu odwoławczym.**

Andrzej Stępka Dariusz Świecki Małgorzata Wąsek-Wiaderek

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w Gdańsku wyrokiem z dnia 3 lipca 2023 r., XI Ko 1311/21-Ons, oddalił wniosek pełnomocnika Z. B. o zasądzenie od Skarbu Państwa zadośćuczynienia za krzywdę i odszkodowania za szkodę, doznanych przez matkę Z. B. – A. J. na skutek represjonowania jej przez radzieckie organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości, działające na terytorium Polski w granicach ustalonych w Traktacie Ryskim, w okresie od dnia 17 września 1944 r. do dnia 30 listopada 1954 r., za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego.

Apelację od tego wyroku wniosła pełnomocnik wnioskodawczyni, która zaskarżyła wyrok w całości i zarzuciła:

„1. w oparciu o art. 438 pkt 2 k.p.k., obrazę przepisów postępowania, która mogła mieć wpływ na treść orzeczenia, tj. art. 7 k.p.k. poprzez dowolną ocenę dowodów i wyciągnięcie z materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie wniosków sprzecznych z zasadami prawidłowego rozumowania, doświadczenia życiowego i wskazaniami wiedzy i błędne uznanie, że życiorys napisany własnoręcznie przez A. J., który został potwierdzony przez urząd ds. kombatanatów i zaświadczenie o skazaniu za przestępstwo z art. 63-1 k.k. A. J. zd. J. nie potwierdzają działalności A. J. jako łączniczki zaprzysiężonej przez majora Armii Krajowej ks. W. B. i skazania jej z tego powodu, podczas gdy prawidłowo odkodowana treść dokumentów uznanych przez Sąd I instancji jako wiarygodne prowadzić winna do uznania działań A. J. zgodnie z jej oświadczeniem jako działań niepodległościowych na rzecz Armii Krajowej wykonywanych na rozkaz, pod komendą majora ks. W. B., który w czasie przed aresztowaniem matki Wnioskodawczyni był jej dowódcą oraz pełnił funkcję kapelana oddziału Armii Krajowej „[...]”;

2. w oparciu o art. 438 pkt 2 k.p.k., obrazę przepisów postępowania, która mogła mieć wpływ na treść orzeczenia, tj. art. 167 k.p.k. i art. 170 k.p.k. poprzez jego niezastosowanie i nie dopuszczenie dowodu z przesłuchania świadka W. S. na okoliczność wykonywania zadań łączniczki Armii Krajowej w okresie do 17 września 1944 r. przez A. J. ze wsi K. na rzecz oddziału [...] pod rozkazami majora A. B. oraz niedopuszczeniu dowodu z urzędu w postaci dokumentów z IPN dotyczących B. J. i A. P.;

3. w oparciu o art. 438 pkt. 2 k.p.k., obrazę przepisów postępowania, która mogła mieć wpływ na treść orzeczenia, tj. art. 193 § 1 i 2 k.p.k. poprzez jego niezastosowanie i odstąpienie od dopuszczenia dowodu z opinii biegłego z zakresu badań historycznych Instytutu Pamięci Narodowej, pomimo sformowania takiego wniosku i zastąpienie opinii zeznaniami świadka uznanego przez Sąd I instancji za niewiarygodnego;

4. obrazę art. 424 § 1 k.p.k. przez brak wskazania uzasadnienia dla nieuwzględnienia dowodów przeciwnych występujących w sprawie i oparcie ustaleń faktycznych tylko o niekorzystne okoliczności oraz spekulacje i przypuszczenia, a nadto pominięcie w ogóle przy ocenie dowodów – dowodu z zeznań świadka Z. B., który wskazywał na działalność niepodległościową A. J. do 17 września 1944 r.

5. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 8 ust. 2a i 2b o treści „uprawnienia określone w ust. 1 przysługują również osobom mieszkającym obecnie bądź w chwili śmierci w Polsce, represjonowanym przez radzieckie organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości lub organy pozasądowe, działające na obecnym terytorium Polski w okresie od dnia 1 lipca 1944 r. do dnia 31 grudnia 1956 r. oraz na terytorium Polski w granicach ustalonych w Traktacie Ryskim, w okresie od dnia 1 stycznia 1944 r. do dnia 31 grudnia 1956 r., za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego lub z powodu takiej działalności. Żądanie odszkodowania i zadośćuczynienia należy zgłosić w sądzie okręgowym, w którego okręgu zamieszkuje osoba składająca żądanie; sąd ten jest właściwy do rozpoznania sprawy. Przepis art. 1 orzeczenia podlegające uznaniu za nieważne, ust. 3 stosuje się odpowiednio, zaś przepisy art 9-11 nie mają zastosowania”, poprzez jego nieprawidłowe zastosowanie polegające na pominięciu przesłanki dotyczącej działalności A. J. jako łączniczki zaprzysiężonej przez mjr A. B. ówczesnego dowódcę oddziału Armii Krajowej „[...]” i nie nadaniu postępowaniu A. J. waloru świadomości, podczas gdy A. J. w swoim życiorysie złożonym przed organami państwowymi wskazała, że uczestniczyła w działalności Armii Krajowej jako łączniczka a wyrok wydany w jej sprawie przed Trybunałem Wojskowym MSW [...] obwodu dotyczył jej działalności polegającej na nawiązaniu kontaktów przestępczych z uczestnikami zbrojnej grupy polskiego podziemia, która prowadziła działalność antyradziecką z zamiarem przywrócenia granicy Polski z 1939 r., a treść tego

przepisu karnego obejmowała ponadto („pomocnictwo do zdrady ojczyzny”) działania dokonane przez obywatela Związku SRR na szkodę potęgi wojskowej ZSRR, jego niezależności państwowej lub nietykalności jego terytorium, tzn. szpiegostwo, wydanie tajemnicy wojskowej lub państwowej, przejście na stronę wroga, ucieczka lub przelot przez granice, czego w ogóle Sąd I instancji nie odkodował, prowadząc do naruszenia mającego wpływ na treść zaskarżonego orzeczenia”.

Skarżąca wniosła zmianę zaskarżonego wyroku i zasądzenie na rzecz wnioskodawczyni:

„1. kwoty 21791063,90 zł (słownie: dwadzieścia jeden milionów siedemset dziewięćdziesiąt jeden tysięcy sześćdziesiąt trzy złote 90/100), tytułem zadośćuczynienia za krzywdę doznaną przez jej matkę, A. J., na skutek represjonowania jej przez radzieckie organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości, działające na terytorium Polski w granicach ustalonych w Traktacie Ryskim, w okresie od dnia 17.09.1944 r. do dnia 30.11.1954 r., za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia uprawomocnienia się wyroku do dnia zapłaty;

2. kwoty 701805,60 zł (słownie: siedemset jeden tysięcy osiemset pięć złotych 60/100), tytułem odszkodowania za szkodę doznaną przez jej matkę, A. J., na skutek represjonowania jej przez radzieckie organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości, działające na terytorium Polski w granicach ustalonych w Traktacie Ryskim, w okresie od dnia 17.09.1944 r. do dnia 30.11.1954 r., za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia uprawomocnienia się wyroku do dnia zapłaty”.

Stanowisko co do wniesionej apelacji przedłożył reprezentant Skarbu Państwa – Ministra Finansów, wnosząc o oddalenie apelacji w całości i podnosząc zarzut przedawnienia roszczeń.

Sąd Apelacyjny w Gdańsku wyrokiem z dnia 5 marca 2024 r., II AKa 360/23, uchylił wyrok Sądu I instancji i przekazał mu sprawę do ponownego rozpoznania.

Skargę w trybie przepisów rozdziału 55a k.p.k. wniósł prokurator, który zaskarżył wyrok kasacyjny w całości, zarzucając „naruszenie art. 437 § 2 k.p.k. poprzez uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w Gdańsku z dnia 3 lipca 2023 r.,

wydanego w sprawie o sygn. akt XI Ko 1311/21, z wniosku Z. B. o odszkodowanie za szkodę i zadośćuczynienie za krzywdę doznane przez jej matkę A. J., na skutek represjonowania jej przez władze radzieckie: organy ścigania i wymiar sprawiedliwości, działające na terytorium Polski w granicach ustalonych w Traktacie Ryskim, w okresie od dnia 17.09.1944 r. do dnia 30.11.1954 r., za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego na podstawie art. 8 ust. 1, 2a, 2b i art. 13 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu państwa Polskiego, i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji, pomimo braku przesłanek, o których mowa w art. 439 § 1 k.p.k. a także braku konieczności przeprowadzenia na nowo przewodu sądowego w całości”. Prokurator wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Gdańsku do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym.

Pisemną odpowiedź na skargę przedłożyła pełnomocnik wnioskodawczyni, która podniosła, że wraz z wnioskodawczynią dzielą argumentację Sądu Okręgowego i wskazała, że wyrok Sądu Apelacyjnego należy uznać za prawidłowy, a skargę prokuratora za bezzasadną.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Skarga okazała się zasadna i doprowadziła do uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Gdańsku do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym.

Sąd odwoławczy nie wykazał, aby w sprawie konieczne było przeprowadzenie na nowo przewodu sądowego w całości. W uchwale Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2019 r., I KZP 3/19 (OSNK 2019, z. 6, poz. 31), stwierdzono, że „konieczność przeprowadzenia na nowo przewodu w całości, o której mowa w art. 437 § 2 zdanie drugie *in fine* k.p.k., jako powód uchylenia przez sąd odwoławczy zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania, zachodzi wówczas, gdy orzekający sąd pierwszej instancji naruszył przepisy prawa procesowego, co skutkowało, w realiach sprawy, nierzetelnością prowadzonego postępowania sądowego, uzasadniającą potrzebę

powtórzenia (przeprowadzenia na nowo) wszystkich czynności procesowych składających się na przewód sądowy w sądzie pierwszej instancji”. Tego typu uchybień Sąd odwoławczy nie wykazał. Uważna lektura uzasadnienia wyroku Sądu Apelacyjnego prowadzi do wniosku, że rzeczywistym powodem orzeczenia kasatoryjnego jest potrzeba przeprowadzenia uzupełniającego postępowania dowodowego, a także ponowienie oceny już przeprowadzonych dowodów.

W kontekście oceny dowodów Sąd odwoławczy akcentuje, że Sąd Okręgowy nie rozważył w sposób wszechstronny zebranych w sprawie dowodów, a wnioski przezeń wyprowadzone nie mogą zostać ocenione jako prawidłowe w świetle całokształtu materiału dowodowego sprawy. Trzeba jednak przypomnieć, że podstawy do uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, o której mowa w art. 437 § 2 *in fine* k.p.k. nie stanowi konieczność przeprowadzenia na nowo oceny zgromadzonego materiału dowodowego (tak, słusznie, Sąd Najwyższy m.in. w wyrokach: z dnia 8 maja 2024 r., IV KS 13/24 i z dnia 8 lutego 2024 r., V KS 36/23).

Co się zaś tyczy uzupełniającego postępowania dowodowego to Sąd odwoławczy akcentuje, że w tej sprawie należy uwzględnić dowody z dokumentów przedłożonych przez wnioskodawczynię w postępowaniu odwoławczym, ewentualne przesłuchać ich autorów jako biegłych. Sąd odwoławczy podnosi, że jeżeli te czynności dowodowe nie pozwolą na poczynienie stanowczych ustaleń co do przedmiotu postępowania, zasadne będzie dalsze poszukiwanie wiadomości historycznych w oparciu o polskie instytuty i jednostki badawcze. Ponadto, postępowanie dowodowe będzie również kształtowane dalszą inicjatywą dowodową stron. Zgodnie z trafnym poglądem Sądu Najwyższego, konieczność uzupełnienia postępowania dowodowego nie mieści się w ustawowych podstawach orzeczenia kasatoryjnego, w znaczeniu wynikającym z art. 437 § 2 *in fine* k.p.k., bez względu na rangę dowodów, które mają być przeprowadzone i ich znaczenie dla wyniku postępowania (por. wyroki Sądu Najwyższego z dni: 7 marca 2023 r., III KS 4/23; 15 marca 2022 r., I KS 10/22; 15 grudnia 2021 r., III KS 24/21). Tymczasem Sąd odwoławczy nie wskazuje, że dotychczas zgromadzone w sprawie dowody, jak chociażby przesłuchanie wnioskodawczyni czy dowody z dokumentów przedłożonych przed Sądem Okręgowym były przeprowadzone w sposób nierzetelny,

determinujący konieczność ich ponowienia – Sąd ten akcentuje wyłącznie potrzebę ich ponownej oceny. Co do dalszego toku postępowania to jego przebieg Sąd odwoławczy zarysowuje „stopniowo” – po pierwsze należy przeprowadzić dowody z dokumentów przedłożonych przez pełnomocnika wnioskodawczynie na etapie postępowania odwoławczego i ewentualnie przesłuchać autorów tych dokumentów. Po drugie, co już nawet według Sądu odwoławczego nie jest pewne, może zaistnieć potrzeba dalszego poszukiwania informacji historycznych. Wreszcie, po trzecie, jako nieskonkretyzowana i niepewna została wskazana hipotetyczna dalsza inicjatywa dowodowa stron. Taki zakres postępowania dowodowego, którego potrzebę przeprowadzenia dostrzega Sąd odwoławczy, nie oznacza, że istnieje konieczność przeprowadzenia przewodu na nowo w całości w rozumieniu art. 437 § 2 *in fine* k.p.k.

W aktualnie obowiązującym, apelacyjno-reformatoryjnym modelu postępowania odwoławczego, to Sąd drugiej instancji powinien przeprowadzić uzupełniające postępowanie dowodowe, jeśli dostrzega taką potrzebę, a dopiero następnie podejmować decyzję co do rozstrzygnięcia w sprawie. Tymczasem Sąd Apelacyjny na rozprawie odwoławczej dopuścił dowód z dokumentów przedłożonych przez pełnomocnika wnioskodawczynie, jednak zaniechał przesłuchania osób, które podpisały te dokumenty, „zlecając” wykonanie tych czynności Sądowi I instancji. Skoro zatem uzupełniające postępowanie dowodowe może się przecież ograniczyć do przesłuchania autorów dokumentów przedłożonych przez pełnomocnika wnioskodawczynie, ewentualnie pozyskania dalszych dokumentów, to nie można mówić, że konieczne jest w sprawie ponowienie całego przewodu sądowego. Obecnie regułą jest bowiem prowadzenie uzupełniającego postępowania dowodowego przed sądem drugiej instancji i orzekanie reformatoryjne, zaś uchylenie wyroku sądu *meriti* w oparciu o przesłankę z art. 437 § 2 *in fine* k.p.k. powinno mieć miejsce jedynie w sytuacjach wyjątkowych, kiedy bez ponowienia wszystkich dowodów nie jest możliwe wydanie trafnego rozstrzygnięcia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 stycznia 2024 r., II KS 59/23). Sąd Najwyższy dostrzega, że argumentacja zawarta w punkcie 3 formularza uzasadnienia wyroku nie wprost, jednak sugeruje, że Sąd odwoławczy dostrzega możliwość co najmniej częściowego uwzględnienia wniosku pełnomocnika wnioskodawczynie. Nie ma jednak przeszkód prawnych, aby – w przypadku podjęcia decyzji o potrzebie zasądzenia

odszkodowania lub zadośćuczynienia po przeprowadzeniu pożądanego przez Sąd odwoławczy uzupełniającego postępowania dowodowego – Sąd ten zmienił wyrok na korzyść skarżącej.

Z uwagi na prawne uwarunkowania skargi z rozdziału 55a k.p.k. Sąd Najwyższy nie jest uprawniony do oceny prawidłowości kontroli odwoławczej, tak jak czyni to na potrzeby kasacji. Zakres rozpoznania sprawy w postępowaniu skargowym jest bowiem bardzo ograniczony. Postępowanie to ma na celu jedynie stwierdzenie, czy uchylając wyrok sądu pierwszej instancji i przekazując sprawę do ponownego rozpoznania, sąd odwoławczy kierował się podstawami wydania wyroku kasatoryjnego wskazanymi w art. 539a § 3 k.p.k. oraz czy takie rozstrzygnięcie było w konkretnej sprawie konieczne (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2021 r., III KS 1/21; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 31 maja 2021 r., V KS 13/21).

Mając na uwadze powyższe okoliczności, Sąd Najwyższy stoi na stanowisku, że w niniejszej sprawie nie została spełniona przesłanka uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania w postaci konieczności powtórzenia na nowo przewodu w całości. Konieczność ponowienia oceny dowodów i przeprowadzenie uzupełniającego postępowania dowodowego nie spełnia przesłanki z art. 437 § 2 *in fine* k.p.k.

Mając na uwadze powyższe, należało orzec jak w sentencji wyroku.

Andrzej Stępka Dariusz Świecki Małgorzata Wąsek-Wiaderek

[J.I.]

[ms]